

Nánási László¹

A Csemegi-kódex születése

A kodifikációnak mint valamely jogág, jogterület meghatározott elvek alapján történő egy-
eséges, átfogó, rendszeres szabályozásának kimagasló magyarországi példája a 140 évvel
ezelőtti *A Magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről* címmel kihirdetett
1878. évi V. törvénycikk, amelyet megalkotója után Csemegi-kódexként ismer a jogtudo-
mány.

Egy büntető törvénykönyv nemzetközi környezetben, az adott ország közjogi körülményei között, társadalmi, bűnözési helyzetében, az addigi jog állapotában jön létre, s megalkotásának fontos tényezői kimunkálóinak személyes körülményei, tudása, beállítottsága, absztraháló- és szövegezési képessége. Mindezen körülmények és tényezők az első magyar törvénykönyv létrehozását is meghatározták.

Európai kodifikációk a 19. században

A kódex születési százada, a 19. az európai kodifikációk nagy kora volt. Ennek alapköve a francia forradalom alapidokumentuma, az 1789. augusztus 26-án kiadott Emberi és polgári jogok nyilatkozata a társadalom működésének központi elemévé a jogot tette, amikor 6. cikkelyében kimondta, hogy a „törvény a közakarat kifejeződése”. Az egyén jogait a törvény biztosítja, valakit büntetni csak előre meghatározott magatartás miatt, s csupán a jogszabályban megállapított szankcióval lehet. Jogfosztásra kizárólag törvényes okok alapján és eljárás során kerülhet sor.² A polgári ideológia új államrendet, központosított apparátust, az államhatalmi ágak szétválasztására épült, világosan áttekinthető hivatal-szervezetet, megbízható igazságszolgáltatást, az állampolgári jogegyenlőségen alapuló, egységes, kodifikált jogrendszert kívánt.³

Európában egymást követték a polgári jogelveken nyugvó büntetőjogi kodifikációk: Franciaországban 1810, a svájci kantonokban 1805–1864, a szuverén német államokban 1838–1861 között, Norvégiában 1842, Ausztriában 1852, Romániában 1864, Svédországban 1865, Dániában 1866, Belgiumban 1867, Spanyolországban 1870, az egységes Német Birodalomban 1871, Olaszországban 1889, Bulgáriában 1896 volt az első vagy a megújított törvénykönyvek születési éve.⁴

¹ Bács-Kiskun megyei főügyész, címzetes egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem.

² HAHNER 1999, 85–86., BECCARIA 1967, 53–140.

³ VARGA 1974, 19.

⁴ SCHNIERER 1873, 36. NÁNÁSI–DEÁK 2018, 310. A bolgár Btk. „minden ízében hű másolata Csemegi kódexének”: Csemegi Károly 1826–1899 (1899). 198.

Hazai közjogi alapok

Magyarország ebbe a sorba illeszkedett jogalkotásával, amelynek közjogi alapjait az 1848. évi áprilisi törvényeket elismerő, az uralkodóházzal kötött 1867. évi kiegyezés utáni jogalkotás teremtette meg. Az 1848. évi III., IV. és V. törvénycikk révén megtörtént a törvényhozói és a végrehajtói hatalom elválasztása, a népképviselői országgyűlésnek felelős kormány létrehozása, míg a VIII. és IX. törvénycikk biztosította a személyes jogegyenlőséget.⁵

Az 1867. évi I–XII. és XIV–XVI. törvénycikk a kiegyezés alapján szabályozta az uralkodóházzal és az Ausztriával való viszonyt, meghatározva a magyar állam jogállását a dualista monarchián belül. Ezt követően az 1868. évi XXX. törvénycikkkel megtörtént a Szent István koronájához tartozó Horvátországgal való viszony rendezése, amely autonómiája keretében a 48. § szerint igazságügyi viszonyaiban önállóságot nyert. Az 1868. évi XLIII. törvénycikk Erdély uniójáról, majd az 1873. évi XXVII. törvénycikk a bánsági határörvidék polgárosításáról kialakította a magyar államterületet, a joghatóság érvényesülési körét.

Jogi és bűnözési helyzet

A fordulópontot jelentő 1867 milyen büntetőjogi helyzetet talált az országban? A szabadságharc leverésével az önálló magyar állam bukását követő állapotokat felváltó, az 1848 előtti alkotmányosságot helyreállító 1860. októberi diploma kiadása után az országbírói értekezlet által alkotott Ideiglenes Törvénykezési Szabályok 1861-ben több büntetőjogi alapelvet leszőgeztek: a bűnvádi eljárásról szóló II. rész 2. §-a kimondta az állampolgári jogegyenlőséget, az 5. § a testi büntetés részleges fenntartását a pontosan meg nem határozott kihágásokra, míg a 9. § az addigi törvények és törvényes gyakorlat alkalmazásának szükségességét. Az elsődleges forrásként szolgáló gyakorlat azonban országszerte eltérő volt, míg a csekély számú büntetőtörvény idejélmúlt, illetve rendszert nem alkotó volt. Hivatkozásként szolgáltak a középkor törvényei, míg az újabbak közé tartoztak például az 1715. évi VII. törvénycikk a felségsértés eseteiről, az 1723. évi IX–XII. a hűtlenségi bűnökről, a csódról szóló 1840. évi XXII., a váltót rendező 1844. évi VI. és a sajtóval foglalkozó 1848. évi XVIII. törvénycikk büntetőnormákat meghatározó rendelkezései.

Az állam egyes részein – Erdélyben, a határörvidéken és Fiumében –, továbbá Horvátországban az 1852-ben kibocsátott ausztriai birodalmi kódex, a Büntető törvény a büntettekéről, vétségekről és kihágásokról volt hatályban, amely Magyarországon is érvényesült 1861-ig.⁶

Így a hazai büntetőjog helyzetét akként jellemezte a korszak jeles büntetőjogásza, Pauler Tivadar, miszerint „sem a bűn fogalma és annak tényálladéka, sem a büntetés mértéke törvény által meghatározva nincsen; [...] a legfontosabb kérdésekben a bíró bölcs belátása analógia szerint ítél és határoz, bizonyos tekintetben tehát a bíró és törvényhozó szerepét egyesíti”.⁷

⁵ Az idézett jogszabályok és jogi dokumentumok forrása POMOGYI (2000).

⁶ Lásd *Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen*; SZOKOLAY 1852.

⁷ Képviselőházi napló, 1875. XIII. kötet, 271.

Egységes joganyag hiányában a jogalkalmazás forrásaiként tudományos művek szolgáltak: így Szlemenics Pálnak még a rendi büntetőjog leírását adó, eredetileg 1836-ban, majd halála után is – Ökröss Bálint szerkesztésében és átdolgozásában – három ízben (1862, 1865, 1872) kiadott *Fenyítő törvényszéki magyar törvénye*, továbbá Kassay Adolf 1862-ben megjelent, *Magyar büntető törvények s bűnvádi eljárás az Országbírói Értekezlet szabályai szerint* című műve. A legjelentősebb összeállítás a pesti egyetem jogi kara tanárának, Paulernek először 1864-ben, majd 1869-ben és 1872-ben is kiadott *Büntetőjogtan* című munkája volt. Ez kódexszerűen összegezte a büntetőjogi ismereteket: a mű az egyes szakaszoknál a hazai jogból bemutatta az 1843-as büntetőjogi javaslat, valamint az 1852-es birodalmi Btk. megoldásait, kiegészítve a külföldi jogirodalommal s a szerző magyarázataival. Fayer László megállapítása szerint „nem csak az egyetemeken és jogakadémiákon, de a bírói termekben is úgyszólván kizárólagos uralomra vergődött Pauler Tivadar tankönyve, és úgy idézték, mint a törvényt”.⁸

A bűnözést illetően Magyarország egyes részein a kiegyezést követően jelentősen megromlott a közbiztonság. Az 1860-as éveket jellemző, egyébként sem jó helyzet az addigi rendfenntartó erő, a császári-királyi csendőrség 1867-es megszüntetésével súlyosbodott. A hagyományos alkotmányos viszonyoknak megfelelően ismét az autonóm törvényhatóságok kezébe került a közbiztonsági feladatok ellátása. Az egyes vármegyékben, kerületekben, városokban eltérően szabályozták a közbiztonsági szervek működését, amelyek más-más felszereléssel, fegyverzettel, javadalmazással működtek. A törvényhatóságok szervei által folytatott büntetőeljárások hosszú ideig húzódtak, s csekély volt a hatékonyságuk. Ilyen viszonyok között napirenden voltak a súlyos bűncselekmények, így az útonállások, fosztogatások, lopások, rablások, a jelentős vagyont képező állatállomány elhajtása, az élet és a testi épség elleni tettek. Megjelentek az államot jelképező intézmények, a vasút és a posták elleni támadások.⁹

Az új polgári államszervezet kiépítésére törekvő Andrássy-kormány úgy értékelte ezt a helyzetet, hogy a számtalan bűncselekmény „véghetetlen anyagi és erkölcsi kárt” okoz, amely „úgy az egyes polgárok, mint különösen a hazánkkal kereskedelmi összeköttetésben álló külföld előtt nemzetünket éri”.¹⁰

Korábbi kodifikációs kísérletek és előzmények

E körülmények alapozták meg a büntetőjogi kodifikáció szükségességét, amely már másfél évszázados előzményekre tekintett vissza Magyarországon. A 18. század elején A törvények javításáról és a törvényszékek tartásáról szóló 1715. évi XXIV. törvénycikk határozott erről, majd az 1790/91. évi LXVII. törvénycikk küldött ki bizottságot a törvénykönyv elkészítésére. Ezt követően az 1827. évi VIII. törvénycikk tette feladattá a kodifikációt. A reformkorban az 1840. évi V. törvénycikk mondta ki a „büntető- s javító-rendszer kidolgozására országos választmány” kiküldését.

⁸ Lásd SZLEMENICS 1872; KASSAY 1862; PAULER 1869; FAYER 1895, 49.

⁹ CSAPÓ 2007, 14–19.; EDVI ILLÉS 1902, 140–141.

¹⁰ BUVÁR 1870, 22.

Az elkészült törvénytervezeteket, javaslatokat azonban nem vitatták meg az országgyűlésen, vagy nem fogadták el őket. Legtovább az 1843–44. évi országgyűlésen tárgyalta, Deák Ferenc meghatározó szerepe által fémjelzett, a büntetőjog teljességét – anyagi, eljárási, végrehajtási jogot – tartalmazó javaslatok jutottak, de annak valamely részét vagy az országgyűlés Felsőházja, vagy a király nem fogadta el.¹¹ E mű értékelését fejezte ki a kiegyezés utáni kodifikáció során napvilágot látott közkeletű megállapítás, miszerint az a „mai nap is nagy becsben áll az ország közvéleményében, egyszerűen azon okból, mert az legkiválóbb jogászai és politikai tekintélyeink productuma, az ország színe-java közreműködött létesítésénél, s így azt nemcsak a lehető tökéletesség prestige környezé, hanem oly nemzeti mű színében tűnt fel, melyre az egész nemzet még mai nap is büszke”.¹²

A hajdani erdélyi államban szintén voltak törekvések a kodifikációra. A 17. századi fejedelemségben az 1657-ben kiadott, az addigi törvények alapján szerkesztett *Approbata Constitutiók*, majd az 1669-es *Compilata Constitutiók* tartalmaztak büntetőjogi rendelkezéseket is. Az 1810–11. évi kolozsvári országgyűlés – mind az anyagi, mind az eljárási jogot tartalmazó – 1811. évi XLII. törvénycikként elfogadott kódexének az uralkodói szentesítése viszont elmaradt. Az ezt követően kidolgozott 1839-es tervezet az országgyűlés elé sem került. A szabadságharc leverése után, 1850-től az 1803-as, majd 1852-től az ausztriai birodalmi kódex lépett itt hatályba.¹³

Meg kell jegyezni, hogy Magyarországon és Erdélyben 1787–90 között az egész birodalomban hatályos *Sanctio Criminalis Josephinát* vezették be.¹⁴

A kodifikáció elhatározása

Ilyen előzmények után, az alapvető közjogi viszonyok rendezését követően az Andrássy-kormány a király, Ferenc József részvételével tartott 1867. június 12-ei ülésén tárgyalta az igazságügy rendezése kapcsán a polgári eljárási és a büntető törvénykönyvek készítésének szükségességét. Ennek megfelelően a kodifikációs munkálatok megindításáról Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter június 18-án tájékoztatta a Képviselőházat.¹⁵

Később a kormány programját tükröző, az új, 1869. április 20-ára összehívott országgyűlést megnyitó trónbeszédében Ferenc József úgy fogalmazott a kodifikációt illetően, hogy büntető törvényjavaslat fog tárgyalás alá bocsáttatni, amely a „társadalmi rend magas érdekeit szüntűgy, mint egyesek személyes biztonságát, az eddigi hiányos és határozatlan törvények s az ingatag büntetőgyakorlat helyett, szabatos és organicus szabályok oltalma alá helyezi”.¹⁶

¹¹ Lásd BÓNIS 1934; HAJDU 1971; BALOGH 1998, 73–84; FAYER 1896.

¹² DÁRDAI 1876, 125.

¹³ Lásd NÁNÁSI 2018, 306–311., 317. és GÁL 1992.

¹⁴ Lásd *Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung – Közönséges törvény a vétkekről és azoknak büntetéséről* (1787).

¹⁵ Képviselőházi napló, 1865. IV. kötet, 265.

¹⁶ Képviselőházi irományok, 1869. I. kötet, 2.

Az első kísérletek a büntetőkódex létrehozására

A kormány egyébként már nem sokkal megalakulása után nekikezdett a büntetőjog rendezésének. Horvát Boldizsár a „reformot e téren halaszthatlanul szükségesnek látván”, az 1867. április 4-én alakított igazságügyi minisztériumi (IM) bizottságot felszólította, hogy az 1843-as javaslatokat is vizsgálja át. A miniszter azonban nem tartotta a bizottsági munka eredményét a törvényhozás elé terjeszthetőnek, ezért 1867 októberében megbízta Csatskó Imre akademikust, a már több gyakorlati jelentőségű büntetőjogi művet készített pesti királyi ítélőtáblai bírót a tervezet elkészítésével.¹⁷

A megbízott szintén az 1843-as javaslatot vette alapul, figyelembe véve az akkori országgyűlésen és az 1867 tavaszán kinevezett bizottság részéről tett észrevételeket, javaslatokat. Csatskó tisztában volt azzal, hogy az „azóta lefolyt huszonöt év alatt a büntető jogtudomány és törvényhozás számos kitűnő jogtudóknak és törvényhozóknak szakadatlan közreműködése által tetemesen haladott”, ezért az „újabb büntetőtörvénykönyveket és javaslatokat indokaikkal és magyarázataikkal együtt tanulmányoztam és a javaslatnak átvizsgálásánál czélszerűleg használni igyekeztem”. Mindezek alapján 1869 októberére készült el kódextervezetével, amelynek általános része az 1–119., míg különös része a 120–335. §-t ölelte fel. A munkát azonban az IM törvény-előkészítési osztálya 1869 novemberében elutasította, és ezzel az 1843-as javaslat befolyása szakmailag véget is ért. A korabeli értékelés szerint azért, mert bár a „közvélemény is erősen tartotta a nagy hírre vergődött javaslatot, úgy bizottságilag megkísértett revisiója, mint az új javaslat készítése ama munkát alapján annyira nem sikerült, hogy az igazságügyminiszter nem hozta azokat nyilvánosságra”.¹⁸

Ebben a döntésben szerepe volt az 1867 decemberében az IM-be az Arad vármegyei főispán javaslatára az 1867. november 24-ei kormányülés határozata alapján – mivel „jogi képzettsége leginkább az igazságügyministeriumhoz teszi ajánlatossá” – tiszteletbeli osztálytanácsossá kinevezett aradi ügyvédnek, Csemegi Károlynak.¹⁹

Csemegi Károly

A katolizált zsidó családból származó, 1826-ban Csongrádon született Nasch Károly 1845-től a Csemeghy nevet viselte, amely később Csemegi formában állandósult. Már otthon elsajátította a francia és a német nyelvet, majd a pesti, kecskeméti, szegedi piarista gimnáziumokban tanult. Jogi végzettséget a pesti egyetemen szerzett. A szabadságharcban őrnagyként vett részt a délvidéki csatákban, 1849 májusában pedig Torontál vármegye tiszti alügyészévé választották. A fegyverletétel után fogoly, majd néhány hónapig a császári hadsereg kényszersorozottja volt. Innen szabadulva Aradra térvén ügyvéd lett. Az őt „self made man”-ként méltató 1874-es sajtótudósítás szerint „itt tön szert jogászai hírnévre. Nagy gonddal és pénzáldozattal gyűjtött össze magának egy igen becses jogtudományi könyvtárt, átolvasta és elsajátította az egész szakirodalmat: a rendszeres nagy művek,

¹⁷ A magyar királyi igazságügyministerium működése 1867–1872. évig. *Budapesti Közlöny*, 1874/78. sz. 624. A megbízott életrajzára lásd SZINNYEI, Csatskó (Csacsó) jelentősebb művei CSATSKÓ (CSACSKÓ) 1850; 1852; 1853–54.

¹⁸ CSACSKÓ 1868. Az 1843-ik évi bünt. törv. könyvi javaslat revisiójáról (1868). 268. Löw 1874, 415.

¹⁹ *Budapesti Közlöny*, 1867/229. sz., 2701.

a monográfiák, az értekezések, a felsőbb bíróságok ítéletei áttanulmányoztattak s rendkívüli emlékező tehetsége Csemeghinek lehetővé tette, hogy amit olvasott, annak adatait fejében megtartotta, éles kritikája pedig vezérfonalul szolgált neki, hogy a sok tudománnyal nem kuszálta össze az eszét”. Az 1860-as években írt jogi-politikai cikkei ismertté tették nevét, a kodifikációkkal kapcsolatos nézeteit.²⁰

Csemegi az IM-ben gyors karriert futott be: 1868. május 9-én valóságos osztálytanácsos lett, megbízva az igazságügyi törvények kodifikációjának vezetésével. 1870 októberétől államtitkári teendőket látott el, amely tisztséget 1872. május 21. és 1878. szeptember 12. között kinevezettként viselte a váltakozó miniszterek mellett. Ezen túl 1872. szeptember 1. és 1878. szeptember 12. között az Arad vármegyei Pécska kerületének Deák-párti országgyűlési képviselője is volt.²¹

Kortársának, Mikszáth Kálmánnak az emlékei szerint felszólalásaiban „szép folyékony előadása, judicizmusának mélysége, logikájának gránit keménysége, ruganyos elméjének szétbontó és egybekapcsoló ereje csodálatos harmóniában érvényesült”.²²

A kodifikációt nem csak vezette, hanem jelentős részben maga végezte: az ő művei a polgári magyar igazságügyi szervezet meghatározó alapvető törvényjavaslatok. E munkásságát később Edvi Illés Károly akként méltatta, hogy az „igazságszolgáltatás elválasztása a közigazgatástól, a független bíróságok s a bíróságtól független királyi ügyészség, valamint ezeket kiegészítőleg a [...] szabad ügyvédség szervezése nála nem ötletszerű, a viszonyok által fölszínre hozott, hanem a tudomány által megérlelt eszmék voltak, amelyeknek törvényhozási megvalósítását a jogállam fölépítéséhez szükséges alaposzlopoknak tekintette”.²³

Csemegi kodifikációs munkája

A büntető törvénykönyv tervezetének kidolgozásával 1870 júniusában bízta meg Csemegit Horvát Boldizsár.²⁴

Ennek elvégzéséhez alapvető volt számára, hogy megkapta a korszakban meghatározó szerepet játszó Deák Ferenc támogatását. A kodifikációhoz kapcsolódóan később technikai feladatokat ellátó Fayer László emlékezése szerint, amikor a leglényegesebb kérdésekben a haza bölcsének „hozzájárulása megvolt, következett 1872–73-ban a végleges szöveg megállapítása”, hiszen „aki az akkori viszonyokat ismeri, tudja, hogy Deák hozzájárulása nélkül nem lehetett a büntetőtörvénykönyvet a képviselőháznak bemutatni”.²⁵

Csemegi e munkáját számos más feladata mellett végezte, mivel államtitkárként ellátta az IM igazgatását, az állami igazságügyi szervezet létrehozásával kapcsolatos teendőket. Így feladatát képezte az „első-fokú kir. bíróságok és a kir. ügyészség felállítása, a szervezés és az ezzel összekapcsolt felszerelés, valamint az új organismus által szükségessé vált tör-

²⁰ Életrajzára lásd SEBESTYÉN 1996, 3–37. *Csemeghi Károly* (1874). 377–378. *Csemegi Károly művei*, (1903). 21. MEZEY 2001, 9–23. DEÁK 2015. Közlöny 1849/143. 536.

²¹ *Budapesti Közlöny*, 1867/53. sz., 1393.; 1872/120. sz., 955. Képviselőházi napló, 1872. I. kötet, 13. Képviselőházi napló, 1878. I. kötet, 46.

²² MIKSZÁTH 1904, 147.

²³ EDVI ILLÉS 1903, 2.

²⁴ *Budapesti Közlöny*, 1874/85. sz. 624.

²⁵ FAYER 1903, 50.

vényjavaslatok, szabályrendeletek és intézkedések elkészítése, illetőleg megtétele”. Ezeken túl ekkoriban mint a „legfontosabb és kivált a nemzetközi kérdésekben mint a kormány legbensőbb jogtanácsosa teljesít szolgálatokat”.²⁶

Mint a kodifikáció felelőse más tervezetknél is közreműködött, vagy azokat maga készítette. Ezek közül 1872 elején különösen sürgős feladatként kapta, hogy a január 1-jétől működő magyarországi törvényszékek számára – vonatkozó joganyag hiányában – kidolgozza a bűnvádi eljárás tervezetét. Ennek február 29-ére tett eleget, így az akkori igazságügy-miniszter, Bittó István március 6-án beterjeszthette a Képviselőházhoz az indokolással ellátott törvényjavaslatot a törvényszékek illetőségéhez tartozó bűnvádi eljárás ideiglenes szabályozásáról. Az országgyűlés áprilisi feloszlása miatt nem fogadták el, ennek ellenére e normát a gyakorlatban mint Ideiglenes bűnvádi eljárási szabályokat (népszerű elnevezéssel Sárga könyvet) 1900. január 1-jéig, az 1896. évi XXXIII. törvénycikkkel meghatározott Bűnvádi perrendtartás hatálybalépéséig alkalmazták.²⁷

Ilyen körülmények között Csemegi kezdetben csak lassan haladhatott a büntető törvénykönyv kodifikációjával. Ennek elvégzéséhez alapot adott, hogy „kitűnően ismerte a francia büntetőjogászokat és tőlük tanulta, mikép kell a törvény fogalmait a tudomány eredményeihez képest alkalmazni. Az olasz büntető-tudományt kiváló előszeretettel tanulmányozta [...] A németektől tanulta Csemegi a szabadságot és azt a kiváló érzéket, miként kell a kérdés mélyére hatni és azt minden oldalról megvilágítani”. Vámbéry Rusztem értékelése szerint tudásán túl Csemegi – életpályájából és helyzetéből fakadóan –, amikor mint a „48-as szabadságharc őrnagya és a kiegyezési kormány államtitkára, korának egész tudományos fegyverzetével vértelve megalkotta a politikai és gazdasági liberalizmus legális rendjének büntetőkódexét, két nézőpontból indult ki. Egyik az egyéni szabadság lehető biztosítása volt, a másik a magyar állam közjogi szabadságának körülbástyázása a kiegyezés kereteiben”.²⁸

Csemegi az állami igazságüggyel kapcsolatos legsürgősebb szervezési, igazgatási és egyéb feladatok elvégzése után más hivatali kötelezettségei alól felmentetett, s így a norma szövegét első ízben 1872 nyarán Balatonfüreden vetette papírra, ahol „szabadság-idejének minden percét a büntetőcodex szerkesztésére fordította”.²⁹

Az augusztusra elkészült tervezetet a kormány a közös uralkodóhoz, Ferenc Józsefhez terjesztette a „monarchiában irányadóvá lett elvekkkel” összefüggésben, mivel a magyar kódex „határozataiban, amennyiben a lajtántúli országokra vonatkoznak, a dualistikus elvből indulnak ki, amely szerint amaz országok minden más mint a közös alkotmány által megállapított viszonyban Magyarországgal szemben külföldnek tekintendők. Így például az osztrák tartományok biztonsága ellen intézett támadás ugyanazon törvényes szigorral büntetettik, mintha Magyarország ellen irányozva lett volna, minthogy a magyar polgár a pragmaticai sanctió és az 1867. évi 12. törvénycikk értelmében az egész monarchia területi épségét köteles megvédeni [...] A megbüntetendő cselekvények itt megjelölt körébe nem esik azonban egy magyar polgár által esetleg az osztrák alkotmány vagy osztrák hatóságok ellen elkövetett támadás”. A megkapott szöveget a király „hosszabb érett megfontolás után jóváhagyta”, csupán néhány pont módosítását kívánva: így „különös büntető határozatok

²⁶ Képviselőházi irományok, 1872. XX. kötet, 4. *Csemeghi Károly* (1874). 377–378.

²⁷ Képviselőház 1887 irományai, XI. kötet, 128. Képviselőházi irományok, 1869. XV. kötet, 119–155.

²⁸ Jelentés. *Budapesti Közlöny*, 1874/78. sz. 624. GYOMAI 1905, 594. VÁMBÉRY 1926, 215.

²⁹ Képviselőházi irományok, 1872. XX. kötet, 4. *Csemeghi Károly* (1874). 377–378.

vétettek föl a javaslatba a királyi ház tagjainak megsértésére nézve”, mivel az eredeti szöveg szerint a sérthetlenség joga kizárólag az uralkodót illette volna. A vallásháborgatásról szóló szakasznál pedig a büntetési tétel emelését várta el az uralkodó.³⁰

A kívánalmaknak megfelelően Csemegi a visszakapott szöveget 1873 nyarán – ezúttal a Margit-szigeten töltött szabadsága alatt – átírta. Miután a tervezettel novemberre elkészült, ennek befejeztével egy terjedelmes indokolás kidolgozásához fogott, amelyen több mint egy évig dolgozott, minden szabad idejét a nagy műnek szentelve.³¹

A kódex tervezetének kommunikációja, kormányzati és szakmai megvitatása

Ekkor a sajtó útján a közvélemény is tájékoztatást kapott a készülő kódex főbb megoldásairól. Eszerint az „az 1843-iki nevezetes büntető javaslatlalt” egyezve hármass felosztást tartalmaz, így szabályozza a „büntetteket és vétségeket, de a kihágásokat [...] külön törvénynek tartja fenn”, továbbá „nem tárgyalja azon büntetendő cselekményeket sem, melyek speciális üzleti törvények ellen követtetnek el”, valamint „tartalmazza a sajtó útján elkövetett büntetteket és vétségeket s azok büntetését”. A szankciók központjában a progresszív börtönrendszer áll. A szabadságvesztést öt fokozatban szabhatják ki: mint „fegyház, mely élethosszig s illetőleg 2–15 évig tart; államfogház egy naptól 15 évig; börtön 1–10 évig; fogház 3 hótól 5 évig; elzárás 24 órától 1 évig”. Halálbüntetést kizárólag a király szándékos megölése által elkövetett félégsértés, továbbá a gyilkosság esetén lehet alkalmazni. Ezeket túl létezik majd a meghatározott összegű pénzbüntetés, továbbá mellékszankcióként kiszabható hivatalvesztés, a jogosultságok elvesztése, valamint a politikai jogok gyakorlásából való kizárás.³²

A tervezetet az 1874. július 23-án tartott minisztertanács elfogadta, felhatalmazva Pauler Gyula igazságügy-minisztert a királyi jóváhagyás megszerzése után a javaslat Országgyűlés elé terjesztésére. Az uralkodói előszentesítés megtörténtével az általános részében az 1–124., míg különös részében a 125–453. §-t tartalmazó október 28-ai keltezésű normaszöveget a miniszter másnap benyújtotta a Képviselőházhoz, amely éljenzéssel fogadta ezt. Pauler ekkor kijelentette, hogy a „büntető-törvénykönyvnek fontosságát és nyomosságát, úgy hiszem, tárgya minden kétségen kívül helyezi. Az igazság és a társadalmi rend követelménye, hogy a bűnesetek megfenyíttessenek; de mind a kettőnek az is a követelménye, hogy ez jog szerint és úgy történjék, hogy ezen fenyíték a társadalmi rendnek és az állam érdekeinek teljesen megfeleljen”. A javaslat az Igazságügyi Bizottsághoz utasított előzetes megtárgyalásra és véleményezésre. A továbbiakban azonban megvitatása elmaradt, mivel 1875. május 24-én az országgyűlés feloszlott.³³

A törvényjavaslatot az IM 1874-ben kiadta, s az indokolást is tartalmazó vaskos kötet serkentően hatott a magyar jogtudományra, számos írás jelent meg a büntetőjog

³⁰ *A magyar büntető törvénykönyvről* (1874).

³¹ *Csemeghi Károly* (1874). 377–378.

³² *A közélet szemléje benn és künn* (1874). 2939–2940.

³³ A javaslat szövegére lásd Képviselőházi irományok, 1872. XIX. kötet, 343–409., az indokolására XX. kötet, 3–377. Képviselőházi napló, 1872. XIII. kötet, 137–138.

tárgykörében a szaklapokban, az ügyvédi egyletekben pedig szakmai tanácskozásokat tartottak róla.³⁴

Ekkoriban, még az új képviselőházi választások előtt, 1875. május 30-án Csemegi pécskai kerületében nyilatkozott a törvényhozás előtt álló feladatokról, kijelentvén, hogy a büntetőkódex tervezete majd ki fog egészülni a kihágási (rendőri) törvénykönyvet, valamint a bűnvádi eljárást szabályozó javaslatokkal.³⁵

A továbbiakban a hozzá visszakerült törvényjavaslatot némileg újból átdolgozta. Ennek szakmai megvitatására az akkori igazságügy-miniszter, Perczel Béla a korabeli gyakorlati jogélet kiválóságaiból álló személyek részvételével 1875. augusztus 4-ére értekezletet hívott össze. A napokig tartó tanácskozássorozaton a miniszteren és Csemegin kívül rész vett Bónis Sámuel legfőbb ítélőszéki tanácselnök, Kozma Sándor budapesti királyi főügyész, Fabiny Teofil, a budapesti ítélőtábla alelnöke, Sárkány József budapesti törvényszéki elnök, Funták Sándor ügyvéd, míg Fayer László, a budapesti egyetem jogi karának magántanára volt a jegyzőkönyvvezető.³⁶

Az elnöklő miniszter kiemelte, hogy a tanácskozás célja főleg a törvénykönyv elveinek, megoldásainak megbeszélése, de a részletekről is szó eshet. A 16-áig tartott tanácskozás során a tervezet általános megítéléseként a korelnök Bónis leszögezte, hogy az „alap, melyre ezen nagy gonddal készített munka fektetve van, a legcorrectebb, mert a hasznosságnak az igazsággal való párosítása által lehet csak egy tökéletes és célszerű büntető törvényt alkotni”. A tanácskozás során kételyek merültek fel a tervezett fő szankció, a szabadságvesztés végrehajthatóságát illetően, mire Perczel leszögezte, hogy az „egész börtönrendszer csak fokozatosan lesz előállítható”: így „elfogadónak vélte a törvényjavaslat ebbeli határozmányait, mert egy ily nagy törvényt nem rövid időre, hanem évek hosszú sorára léptetetik életbe, és szükséges, hogy ha időközben börtönépületek emeltetnek, azok a tudomány színvonalán álló rendszer szerint építtessenek”. A megvitatás eredményeként végül a „fejezetek beható tanácskozás után igen csekély szövegezési módosításokkal elfogadtattak”, befejeztével pedig a „tagok mindannyian meleg kézszorításokkal üdvözölték Csemegi államtitkárt, mint akit az oroszlánrész illet meg a javaslat elkészülésének érdeméből”. A tanácskozásokról egyébként mind a napi, mind a szakajtó rendszeresen hírt adott, így az érdeklődők megismerhették a javasolt kódex megoldásait.³⁷

Időközben, 1875. augusztus 14-én Wenckheim Béla kormánya határozott számos más törvényhozási tárgy mellett a büntető törvénykönyv javaslatának az Országgyűléshez terjesztéséről.

Az új parlament augusztus 28-ai összehívását követően Csemegi a szeptember 17-ei minisztertanácsban előadta a tervezetet, amelynek elfogadását követően előterjesztették királyi jóváhagyásra.

³⁴ *Törvényjavaslat – A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről* (1874). Lásd például a *Jogtudományi Közlöny* 1874. novemberi–decemberi, 1875. januári–áprilisi számaiban a főszerkesztő D. S. (Dárdai Sándor), valamint a jogakadémiai, illetve egyetemi tanár Kőrösi Sándor, Schniener Aladár írásait, a *Magyar Themis* 1874–75. évi számaiban Csukássy Károly cikksorozatát. A *budapesti ügyvédegylet III. szakosztálya által a büntető-törvénykönyv javaslata tárgyában kiküldött bizottság jelentése* (1875). 59–62.

³⁵ *A Hon*, 1875/126. sz.

³⁶ *A büntető törvénykönyv megvizsgálására összehívott bizottság 4-én tartá első ülését* (1875). 276.

³⁷ Lásd például a korszak népszerű napilapja, *A Hon* 1875. augusztus 7-ei, 11–13-ai, 15-ei, 17-ei, 19-ei számának reggeli kiadásait, továbbá a *Jogtudományi Közlöny* 1875. augusztus 18-ai számának 283–284. oldalát, augusztus 25-ei számának 292., szeptember 1-jei számának 293–294. oldalát.

Az időközbeni miniszterelnök-váltás, Tisza Kálmán október 20-ai kinevezése nem okozott törést a kodifikáció menetében. Az új kormány számos előterjesztése között az igazságügy-miniszteri posztját megőrzött Perczel Béla az előszentesítést követően, 1875. november 4-én aláírva, másnap beterjesztette a kódex javaslatát *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről* címmel a Képviselőházhoz, amelynek általános része az 1–124., míg különös része a 125–460. §-ból állt. A munka az akkor Pauler Tivadar elnöklete alatt működő Igazságügyi Bizottsághoz utasított további eljárásra. A következő hónapokban három kötetben napvilágot látott az országgyűlés irományai között a kódexjavaslat hatalmas terjedelmű indokolása is.³⁸

Az újabb javaslat IM általi közrebocsátása ismét megélénkítette a jogirodalmat, számos tanulmány jelent meg a szaklapokban, s Csemegi is közölte megoldásainak részleteit.³⁹

Az indokolás minden vonatkozásban kifejtette a javaslat egyes rendelkezéseit. Csemegi munkájához felhasználta korának teljes európai szakirodalmát: a francia, belga, német kódexek, angol, svájci, holland törvények, parlamenti dokumentumok, az olasz és osztrák javaslatok, német, francia, olasz, angol jogtudományi munkák, valamint magyar előzményként az 1843-as javaslat és a hazai jogtudomány művei szerepeltek forrásai között. Azonban Csemegi, ha „még oly alaposan tanulmányozta is a külföldi megoldásokat”, nem utánozta azokat, hanem azokból egy szintézist hozott létre, „egy pillanatra sem tévesztette szem elől a magyar nemzet különleges viszonyait”.⁴⁰

Csemegi mindig öntudattal vallotta – mint a királynak írt levelében is 1898-ban megfogalmazta –, hogy a büntető törvénykönyv „tervezetét és indokait egyedül én készítettem”. A korabeli tekintélyes szaklap, a *Jogtudományi Közlöny* felelős szerkesztője, Dárdai Sándor szemére is hányta, hogy a „most tárgyalás alatt levő s kétségtelenül tökéletesebb törvényjavaslat kirívó módon egyéni mű jellegét hordja magán, sőt e jellege bizonyos oldalról féltékenyen őriztetett”. A későbbiekben is azok, akik a „törvénykönyv indokolásának készítésével meg voltak bízva, ismételtelen kijelentették, hogy az ő dolgozatukból egy betű sem került az indokolásba; így nyilatkozott a büntető-törvénykönyv legkitünőbb magyarázója, Edvi Illés Károly is, ki szintén megbízatást nyert az Indokolás egy részének elkészítésére”.⁴¹

A kódex javaslata az Országgyűlésben

A számos kiváló jogászból – például Szilágyi Dezső, Teleszky István, Chorin Ferenc, Hodossy Imre – álló Igazságügyi Bizottságban a javaslatot Pauler adta elő, míg a megvitatás során a kodifikáció elkötelezett híve, Horvát Boldizsár elnökölt. A kormányt Perczel Béla, továbbá Csemegi Károly képviselte, aki számos alkalommal kifejtette nézeteit valamely vitatott intézmény kapcsán. A bizottság hónapokon át, 1876. április 3. és december 16., majd 1877. január 18. és szeptember 15. között 58 napig tárgyalta a művet, minden szakaszát

³⁸ A javaslat szövegére lásd: Képviselőházi irományok, 1875. II. kötet, 169–232. Képviselőházi napló, 1875. I. kötet, 173. Az indokolás megjelent: Képviselőházi irományok, 1875. V. kötet, 137–397. (1–125. §), VII. kötet, 281–394. (126–246. §), IX. kötet, 1–399. (247–459. §).

³⁹ *Törvényjavaslat – a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről* (1875). Lásd például ZLINSZKY 1875, 261. KELEMEN 1876, 359–379. ILLÉS 1876, 99–112. LÖW 1876, 136–161. CSEMEGI 1876, 203–229.

⁴⁰ GYOMAI 1905, 594.

⁴¹ EDVI ILLÉS – GYOMAI 1904; DÁRDAI 1876, 125.

alaposan kielemezve, némelyeket átfogalmazva. A tanácskozások során szakértőként hallgatták meg Kozma főügyészt, Tauffer Emil lipótvári fegyházigazgatót, a börtönügy kiválóságát, továbbá a munkácsi fegyintézetet vezető Zobel Pált. A bizottsági tanácskozásokról folyamatosan tudósított a szaksajtó, így az érdeklődők figyelemmel kísérhették a javaslat szövegével kapcsolatos véleményeket, érveket, ellenérveket, a megfogalmazások változásait.⁴²

Az Igazságügyi Bizottság munkáját befejezve jelentést tett a Képviselőháznak, amelyben kijelentette, hogy a „kormány által beterjesztett javaslatot a hozzá csatolt alapos és kimerítő indokok alapján általánosságban elfogadta, mert mind alapelveit, mind rendszerét helyeseknek, az igazság és büntetőügyi politika követelményeinek megfelelőeknek találta”. A javasolt megoldások legnagyobb részével egyetértett, némely vonatkozásban viszont átdolgozta és szerkesztette a szöveget, amelynek terjedelme így 485 §-ra nőtt, s azok sorrendje és szövegezése is részben megváltozott, általános része az 1–125., míg különös része a 126–485. §-t foglalta magában.⁴³

A Képviselőházhoz benyújtott, átszövegezett javaslat tárgyalása 1877. november 22-én kezdődött meg. Perczel Béla igazságügy-miniszter előterjesztésének bevezetésében kitért az 1843-as javaslat árnyékára, leszögezve, hogy egy teljesen új kódex megalkotására van szükség, mivel az elmúlt évtizedekben az „emberi ész és a sohasem szünetelő tudományos kutatás nevezetesen előbbre vitte a büntetőjogi tudományt is”. A továbbiakban azon kérdések feltételével vezette be a javaslatot, miszerint határozni kell arról, helyes-e a bűncselekmények hármas felosztása, a különös rész szerkezete, a területi elvnek a személyivel való ötvözése, a sajtóbűncselekmények a Btk.-ba valók-e, szükséges-e büntetési minimum meghatározása, kellenek-e mellékbüntetések, helyes-e a szabadságvesztés fokozatos rendszere, továbbá a feltételes szabadság? Ezt követően bizottsági előadóként Pauler Tivadar kijelentette, hogy az „államnak közbiztonsága, a polgárok szabadsága és vagyona nagyrészt azon elvektől függ, melyek a büntetőtörvénykönyvben jutnak uralomra; azon szabályoktól függ, melyek meghatározzák a büntetendő cselekmények körét, tényálladékat, az alkalmazandó büntetéseknek nemét és mértékét”. Majd részletesen kifejtve a bizottság álláspontját a javaslatban foglaltakról, elfogadásra ajánlotta azt.⁴⁴

A Képviselőház az általános vitát két nap alatt folytatta le, amelynek során a felszólalók pártállástól függetlenül szükségesnek tartották a büntető törvénykönyv megalkotását. Míg a szabadelvű, kormánypárti képviselők támogatólag beszéltek, amit jellemez azon hozzászólás, miszerint a „beterjesztett büntetőtörvénykönyvi javaslatban – tekintettel a büntető anyagi jogra – a baj gyökeres orvoslásának módját feltalálom –, a sok gondnal és alapos tudománnyal készített indokláshoz pedig alig tudunk valami újat hozzáadni”. Az ellenzéki, függetlenségi párti szónokok viszont általánosságban elsődlegesnek tartották volna az eljárási jog kodifikációját, kárhoztatták az általuk elítélt kiegyezés figyelembevételét a javaslat megoldásaiban, hiányolták a mű magyar jellegét, így annak tárgyalását nem tartották aktuálisnak. A részleteket illetően kifogásolták, hogy „számos hiányokat és hibákat tartalmaz ezen különben nagy gondnal szerkesztett javaslat”, mint a halálbüntetés fenntartását, a szankciók szigorúságát, a büntetési minimumok meghatározását.⁴⁵

⁴² Lásd például DÁRDAI 1876, 125–126.; MOLNÁR 1876–1877, 380–402., 445–455., 257–273.

⁴³ Képviselőházi irományok, 1875. XIX. kötet, 229–375.

⁴⁴ Képviselőházi napló, 1875. XIII. kötet, 268–270.

⁴⁵ Képviselőházi napló, 1875. XIII. kötet, 277–291., 293–308.

Csemegi Károly az általános vita végén felszólalva leróta tiszteletét az 1843-as javaslat előtt, de afölött már eljárt az idő. Kifejtette, hogy az anyagi jog szabályozása az elsődleges, mivel a „büntető eljárásnak nincs egyéb célja, mint cselekvésbe hozni, activálni magát az egész anyagi törvénykönyvet”, ezért „meg kell előbb határozni a büntetendő cselekmény tényálladékát”. A hazai jelleg hiányával kapcsolatos észrevételeket visszautasította, hiszen a „nemzeti büntettek a civilisáció nivellisátiója folytán lassankint eltűnnek”, így „másként kell-e a magyar lopást definiálni mint a német lopást?”. A kifogások pedig „nem is jelezték azt, minek kellene hát lennie, hogyan kellene csinálnunk azt, hogy a büntető törvény magyar legyen?”. Miután beszédében helyesbítette a korábbi felszólalók tévedéseit, „absurdumait” mint például a gondatlan cselekmény kísérletét, a Képviselőház a törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadta.⁴⁶

A részletes vita már másnap, november 24-én megkezdődött, és több részletben, 13 napon át, 1878. január 18-ig folytatódott. A részvételre a miniszter a „szükséges felvilágosítások adása végett Csemegi Károly államtitkár t. képviselő urat bízta meg”. A vita során számos képviselő szólalt fel, pártolva vagy kifogásolva valamely rendelkezést. A legtöbb szó a szankciók minimumáról, a halálbüntetésről, valamint a politikai bűncselekményekről esett. Csemegi felszólalásaiban, válaszaiban bemutatta a hazai jogtörténeti fejlődést, kifejtette az adott intézményt. Számos alkalommal hivatkozott az európai országok joggyakorlatára, általában a német, francia, osztrák megoldásokat felidézve. Megszólalásai tele voltak az eredeti latin, német, francia, olasz nyelvű idézetekkel, amelyeket szabadon adott elő. A képviselőházi munkát bemutató sajtótudósítás szerint felszólalása „nagy tetszésben részesült, amit a beszéd oratori szerkezete, szakmai tartalma s az ékes előadás egyaránt megérdemelt”.⁴⁷

A Képviselőház végül is csekély módosításokat tett az előterjesztett szövegen. Az így kialakult anyagot az Igazságügyi Bizottság 1878. január 11-ei jelentésével véglegesítette, és másnap beterjesztette a plénumhoz. A képviselők január 15-én foglalkoztak ezzel, majd január 18-án harmadszori felolvasásban a büntettekről és vétségekről szóló törvényjavaslatot „Elfogadjuk!” felkiáltással megszavazták.⁴⁸

Ezt követően a Főrendiház az elfogadott javaslat általános és részletes vitáját 5 nap alatt, február 18-án, valamint 20–23. között folytatta le. Az első napon Perczel miniszter általános bevezetőt tartott a kodifikáció indokoltságáról, kihangsúlyozva, hogy a javaslat az „igazságot és a jogos érdekek oltalmazását” vette fel alapul, majd bejelentette, hogy a „kormány részéről felvilágosítások megadásával Csemegi Károly államtitkár van megbízva”.⁴⁹

A vitában a szöveg kapcsán elismerést kapott a „törvényjavaslathoz csatolt igen terjedelmes indoklás, mely nagy tanulmánnyal és ritka szorgalommal van összeállítva, hivatva van [...] a maga rendszerében, complexumában és egyes részleteiben megvilágítani, annak helyességét kimutatni”. A tárgyalás során a legtöbb kritika a halálbüntetés fenntartását érte. Csemegi erre hatalmas beszédben reagálva – történeti, nemzetközi, kriminológiai, statisztikai, jogi érveket felvonultatva – indokolta a legsúlyosabb büntetést, kihangsúlyozva,

⁴⁶ Képviselőházi napló, 1875. XIII. kötet, 308–312.

⁴⁷ Lásd az 1877. november 24-én, 26–28-án, 30-án, december 1-jén, 3–4-én, 17-én, 1878. január 12-én és 15-én folyt tárgyalásokról: Képviselőházi napló, 1875. XIII–XIV. kötet; *Fővárosi Lapok*, 1877/269. sz.

⁴⁸ Képviselőházi irományok, 1875. XXI. kötet, 251–253. Képviselőházi napló, 1875. XIV. kötet, 224.

⁴⁹ Főrendiházi napló, 1875. II. kötet, 277–411.

miszerint a javaslat a „fokozatos abolíciót fogadta el, de ezt oly kiterjedésben, oly következetesen, oly hatállyal tette, hogy azt merem állítani, hogy a létező törvények és törvényjavaslatok között, melyek a halálbüntetést még fentartják, egyetlen egy sincs, mely Magyarországnak e tekintetbeli humanisticus intézkedését felülmúlja”. A főrendek többsége el is fogadta a halálbüntetést, de végrehajtásaként nyaktiló helyett akasztófa alkalmazását előírva. Ezen túl néhány kisebb módosítást tettek a szövegben.

A Főrendiház tárgyalását követően az anyag ismét az Igazságügyi Bizottsághoz került, amely a javaslat szövegébe szerkesztette a módosításokat, azokat pedig a Képviselőház 1878. március 27-én elfogadta. Mindezek eredményeként a kódex végleges szövegét a Főrendiház április 1-jén, míg a Képviselőház április 8-án szavazta meg. Az uralkodói szentesítés május 27-én történt Schönbrunnban, s ezt követően az Országgyűlés mindkét házában 29-én 1878. évi V. törvénycikként kihirdetést nyert A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről.⁵⁰ A kódex szövege ezután jelent meg folytatásokban a hivatalos lap június 1-jei számával kezdődően.⁵¹

E napokban jelent meg a *Budapesti Közlöny*ben az a közlemény is, amely szerint a király – a minisztertanács még 1877. december 23-án hozott határozatának megfelelően és 1878. május 23-ai javaslata alapján – az „igazságszolgáltatás terén, jelesen a büntető-törvényjavaslat szerkesztése körül szerzett kitűnő érdemei elismerésül” Csemegi Károly igazságügy-minisztériumi államtitkárnak május 31-én a monarchia legmagasabb polgári – általa elnyerhető – kitüntetését, a Szent István-rend középkeresztjét adományozta.⁵²

Az új magyar büntetőjog trichotom rendszerére vonatkozó másik Csemegi-féle törvényjavaslatot a nagy kódex megszavazása után, 1878. április 30-án *A magyar rendőri büntető törvénykönyv* címmel terjesztette a Képviselőház elé a kormány. Ennek indokolása leszögezte, hogy a „büntető törvények nincsenek kimerítve a büntettek és vétségek” által, mivel „van még egy külön csoportja a cselekvéseknek és a mulasztásoknak, melyeket büntetés terhe alatt tiltani, vagy melyeknek teljesítését büntetési sanctió mellett rendelni a társadalmi rend, a polgárok nyugalma, a személy- és a vagyonbiztonság követelik. E csoportot képezik a rendőri kihágások”. A javaslatot azonban az országgyűlés feloszlása miatt nem tárgyalták. Az új parlament összeülte után a javaslatot 1879. január 20-án terjesztette a Képviselőház elé az ismét igazságügy-miniszter Pauler Tivadar. Ennek elfogadását és szentesítését követően 1879. évi XL. törvénycikként hirdették ki *A magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról*.⁵³

Csemegi Károly ennek megvitatásában már nem vett részt, mivel 1878. szeptember 12-én a király államtitkári hivatalától „saját kérelmére, kitűnő szolgálatainak elismerésével” felmentette, és őt a Curia legfőbb ítélőszéki osztályához tanácselnökké kinevezte.⁵⁴

A Csemegi Károly által kidolgozott művek A magyar büntető-törvénykönyvek (1878:V. törvénycikk és 1879:XL. törvénycikk) életbe léptetéséről szóló 1880. évi XXXVII. törvénycikk alapján az év szeptember 1-jén léptek hatályba, évtizedekre meghatározva a tételes jogot és a hazai büntetőjog-tudományt.

⁵⁰ Képviselőházi napló, 1875. XVI. kötet, 187–203, 381–386. XVII. kötet, 74–75. Főrendiházi napló, 1875. II. kötet, 436–441., 523–524.

⁵¹ Lásd *Budapesti Közlöny*, 1878/127–143. sz.

⁵² *Budapesti Közlöny*, 1878/129. sz. 4010. MAKAI–HÉRI 2002, 24.

⁵³ Képviselőházi irományok, 1875. XXV. kötet, 147–172. Képviselőházi irományok, 1878. I. kötet, 337–365.

⁵⁴ *Budapesti Közlöny*, 1878/220. sz., 6985.

A kódex külföldön

A kódexek nemzetközi ismertetésére is sor került. Az 1878. évi V. törvénycikk szövegét kihirdetése után az IM kiadta németül, hiszen annak jelentősége volt a monarchia másik felében is. Ennél többet tett a megismertetésért Salomon Mayer, a bécsi egyetem büntetőjogász professzora, aki az indokolásos anyagot bocsátotta közre művében. (Az 1880. december 20-ai kormányülés ezért javasolta részére a „magyar büntető törvénykönyv ismeretése körül szerzett érdemeiért” a legfelsőbb elismerés kifejezését, amelynek az uralkodó 1881. február 22-én eleget is tett.) Néhány év múlva, 1885-ben a francia kormány adta ki a magyar büntető törvénykönyveket.⁵⁵

Csemegi az életművéről

Csemegi Károly joggal jelenthette ki élete végén a királyhoz írt, már hivatkozott levelében, hogy „mindazt, amit egy életen keresztül a legnagyobb buzgalommal folytatott tanulás és az ekként gyűjtött [...] tudomány, lelkesült ügyszeretet mellett a közszolgálat érdekében tenni képes, mindazt [...] amelyben Hazámat szolgálni szerencsés valék, [...] ernyedetlenül, örömmel, önzetlenül – és szerénytelenség nélkül merem mondani – nem minden siker nélkül megtettem”.⁵⁶

Felhasznált irodalom

- A budapesti ügyvédegylet III. szakosztálya által a büntető-törvénykönyv javaslata tárgyában kiküldött bizottság jelentése (1875). *Magyar Themis*, 1875. március 11.
- A büntető törvénykönyv megvizsgálására összehívott bizottság 4-én tartá első ülését (1875). *Jogtudományi Közlöny*, 10. évf. 32. sz.
- Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung*. Elérhető: https://books.google.hu/books?id=4r1CAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (A letöltés dátuma: 2018. 11. 10.)
- A közélet szemléje benn és künn (1874). *Athenaeum*, 8. kötet, 46. füzet. 2939–2940.
- A magyar büntető törvénykönyvről (1874). *Magyar Ujság*, 8. évf. 206. sz.
- A magyar királyi igazságügyminisztérium működése 1867–1872. évig s a magyarországi igazságügy állása 1872-ben. *Budapesti Közlöny*, 8. évf. 85. sz.
- Az 1843-ik évi bünt. törv. könyvi javaslat revíziójáról (1868). *Jogtudományi Közlöny*, 33. sz.
- BALOGH Elemér (1998): Egy elfelejtett büntető törvény tervezete. *Győri Tanulmányok – Tudományos Szemle*, 20. sz.
- BECCARIA Cesare (1967): *Büntett és büntetés*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BÓNIS György (1934): *A magyar büntetőtörvénykönyv első javaslata 1712-ben*. Budapest, Sárkány Nyomda R. T.

⁵⁵ *Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen (Gesetzartikel Vom Jahre 1878.)*. MAYER 1878. *Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen* (1878). *Budapesti Közlöny*, 1881/48. sz. MARTINET–DARESTE 1885.

⁵⁶ EDVI ILLÉS – GYOMAI 1904.

- BUVÁR szerk. (1870): *Szegedi bűnkronika*. Pest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat.
- CSACSKÓ Imre (1868): Jelentés, melyet Csatskó Imre úr jogtud. kir. táblai bíró és akadémiai tag az 1848-iki 5-dik törvénycikk folytán működött országos választmány által készített büntető-törvénykönyvi javaslatnak átvizsgálása nyomán a büntetőtörvénykönyv általános részének általa készített javaslatát, jogügyi miniszter úr ő excellenciájának bemutatta. *Jogtudományi Közlöny*, 3. évf. 19. sz. 149–150.
- CSAPÓ Csaba (2007): *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság – A „betyárvilág felszámolása”*. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány.
- CSATSKÓ Imre (1850): *A büntetőjog elemei vezérfonalul bírák- és ügyvédeknek a fenyítő bíróságok illetősége és bűnvádi eljárás tárgyában kiadatott legfelsőbb pótló ideiglenes rendeleteknek alkalmazásánál*. Pest, Emich Gusztáv.
- CSATSKÓ Imre (1852): *Az 1852-ki május 27-ki ausztriai birodalmi büntető törvény magyarázata, a törvény magyar szövegével*. Pest, Heckenast Gusztáv.
- CSATSKÓ Imre (1853–1854): *Az Ausztriai Császárság számára 1853-ki július 29-kén kihirdetett büntető perrendtartás magyarázata, a hirdető cs. kir. nyíltparancsnak és törvénynek szövegével, s összehasonlítva az eddigi eljárással I–II*. Pest, Heckenast Gusztáv.
- CSEMEGI Károly (1876): A vagyon elleni büntettek és vétségek. *Magyar Igazságügy*, 6. kötet, 4. füzet.
- Csemegi Károly 1826–1899 (1899). *Vasárnapi Ujság*, 46. évf. 13. sz.
- Csemegi Károly művei (1903). *Magyar Nemzet*, 22. évf. 279. sz.
- Csemeghi Károly (1874). *Magyarország és a Nagyvilág*, 10. évf. 31. sz.
- DÁRDAI Sándor (1876): A börtönrendszer kérdése a jogügyi bizottságban. *Jogtudományi Közlöny*, 11. évf. 15. sz. 125–126.
- Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen. (Gesetzartikel vom Jahre 1878.)*. Budapest, Königl. Ungarischen Justizministerium.
- Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen*. In seinen leitenden Grundsätzen dargestellt von Dr. S. MAYER (1878). Wien, Manz'sche k. k. Hof-, Verlags- und Universitäts-Buchhandlung.
- DEÁK Zoltán (2015): Csemegire emlékeztek Kecskeméten. *Jogtörténeti Szemle*, 17. évf. 4. sz. 67–68.
- EDVI ILLÉS Károly (1902): Gróf Ráday Gedeon. *Jogállam*, 1. évf. 2. sz. 139–144.
- EDVI ILLÉS Károly (1903): Csemegi Károly művei. *Budapesti Hírlap*, 23. évf. 320. sz.
- EDVI ILLÉS Károly – GYOMAI Zsigmond (1904): *Csemegi Károly művei*. II. kötet. Budapest, Franklin Társulat.
- FAYER László (1895): *A magyar büntetőjog kézikönyve*. 1. kötet. Budapest, Franklin Társulat.
- FAYER László (1896): *Az 1843-iki büntetőjog javaslatok anyagyűjteménye*. I. kötet. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- FAYER László (1903): Deák Ferencz és a magyar büntető-törvénykönyv. *Jogtudományi Közlöny*, 38. évf. 6. sz. 50–51.
- GÁL László (1992): *Javallat – Az első erdélyi magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet 1839*. Budapest, ELTE BTK.
- GYOMAI Zsigmond (1905): A magyar büntetőtörvénykönyv negyedszázados jubileuma. *Vasárnapi Ujság*, 52. évf. 37. sz.
- HAHNER Péter (1999): *A nagy francia forradalom dokumentumai*. Budapest, Osiris Kiadó.
- HAJDU Lajos (1971): *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

- ILLÉS Károly (1876): A vagyon elleni büntettekről (Tanulmány, tekintettel a magyar büntetőtörvénykönyv javaslatára). *Magyar Igazságügy*, 6. kötet, 2. füzet
- KASSAY Adolf (1862): *Magyar büntető törvények s bűnvádi eljárás az Országbírói Értekezlet szabályai szerint*. Pozsony, Sieber Henrik.
- KELEMEN Imre (1876): A börtönbüntetés a magyar büntetőtörvénykönyv javaslatában. *Magyar Igazságügy*, 5. kötet, 5. füzet.
- Közönséges törvény a vétkekről és azoknak büntetésekről* (1787). Pest, Trattner.
- LÖW Tóbiás (1874): A magyar büntető-törvénykönyv javaslatának előterjesztése. *Magyar Igazságügy*, 2. kötet, 6. füzet.
- LÖW Tóbiás (1876): Mellékbüntetés és jogkövetkezmény. *Magyar Igazságügy*, 6. kötet, 3. sz.
- MAKAI Ágnes – HÉRI Vera (2002): *Kereszt, érem, csillag*. Budapest, Helikon Kiadó.
- MARTINET G. – DARESTE P. (1885): *Code pénal hongrois des crimes et des délits (28 mai 1878) et Code pénal hongrois des contraventions (14 juin 1879)*. Paris.
- MEZEY Barna (2001): Egy jogászkarrier a 19. században. In MEZEY Barna szerk.: *A praxistól a kodifikációig – Csemegi Károly emlékére (1826-1899)*. Budapest, Osiris Kiadó.
- MIKSZÁTH Kálmán (1904): *Az én kortársaim*. Budapest, Athenaeum Rt.
- MOLNÁR Antal (1876–77): A büntető törvényjavaslat tárgyalása. *Magyar Igazságügy*, 1876/5. kötet, 5. füzet; 6. kötet, 6. füzet; 1877/7. kötet, 3. füzet.
- NÁNÁSI László (2018): Büntetőjog. In VERESS Emőd szerk.: *Erdély jogtörténete*. Kolozsvár, Forum Iuris.
- NÁNÁSI László – DEÁK Zoltán (2018): A román büntető törvényköny – magyarul. *Magyar Jog*, 65. évf. 5. sz. 310–319.
- PAULER Tivadar (1869): *Büntetőjogtan I–2*. Pest, Pfeifer Dávid.
- POMOGYI László szerk. (2000): *Corpus Juris Hungarici – A törvényekbe zárt történelem*. CD. KJK–KERSZÖV.
- SCHNIERER Aladár (1873): A büntetőjog világtörténeti fejlődésének vázlata. *Jogtudományi Közlöny*, 5. sz. 36.
- SEBESTYÉN István (1996): Csemegi Károly jogtudós életpályája és munkássága. *Oppidum Csongrád*, 3. évf. 3. sz. 3–37.
- Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen*. Elérhető: www.koeblergerhard.de/Fontes/StrafgesetzbuchOesterreich1852.htm (A letöltés dátuma: 2018. 11. 10.)
- SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkája. Csatskó (Csacsckó) Imre*. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/c/c03038.htm> (A letöltés dátuma: 2018. 11. 02.)
- SZLEMENICS Pál *magyar fenyítő törvénykönyve az 1872. évig a büntető törvényekre és gyakorlatra vonatkozólag némely intézkedések tárgyában keletkezett legújabb törvények és ministeri rendeletekkel bővített kiadás*. Pest, Heckenast Gusztáv.
- SZOKOLAY István (1852): *Az új osztrák büntető törvénykönyv magyarázata*. Pest, Lukács László.
- Törvényjavaslat a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről* (1874). Budapest, Magyar Királyi Igazságügyi Ministerium.
- Törvényjavaslat a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről* (1875). Budapest, Magyar Királyi Igazságügyi Ministerium.
- VÁMBÉRY Rusztem (1926): Csemegi Károly. *Századunk*, 3. sz.
- VARGA Endre (1974): *A királyi curia 1780–1850*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- ZLINSZKY Imre: A büntető törvényjavaslat. *Jogtudományi Közlöny*, 10. évf. 31. sz. 261–275.

Egyéb források

A Hon, 1875. június 5. esti sz.

Budapesti Közlöny, 1867/53., 1867/229., 1872/120., 1874/85., 1878/127–139., 141–143., 220., 1881/48.

Fővárosi Lapok, 1877/269. sz.

Közlöny, 1849/143. sz.

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944. Elérhető: <http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944> (A letöltés dátuma: 2018. 11. 02.)

Országgyűlési naplók, irományok: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/orszaggyulesi_konyvtar_dtt/ (A letöltés dátuma: 2018. 11. 2–10.)

Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, IV. kötet

Az 1869-dik évi április 20-dikára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, I. kötet

Képviselőházi irományok, 1869. XV. kötet

Az 1872. évi szeptember 1-re hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, I. kötet

Képviselőházi napló, 1872. XIII. kötet

Képviselőházi irományok, 1872. XIX. kötet

Képviselőházi irományok 1872. XX. kötet

Az 1875. augusztus hó 28-ra hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, I., XIII., XIV., XVI. kötet

Képviselőházi irományok, 1875. II., V., VII., IX., XIX., XXI., XXV. kötet

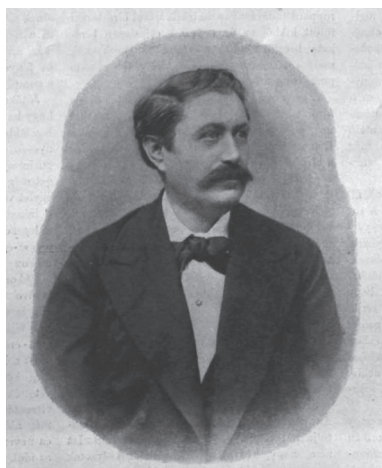
Főrendiházi napló, 1875. II. kötet.

Az 1878. évi október hó 17-re hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója, I. kötet

Képviselőházi irományok, 1878. I. kötet

Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, XI. kötet

Képek

1. kép

Csemege Károly

Forrás: OSZK EPA

